

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Джаббарової Лілії Володимирівни
«Особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя з
особистісною та соціальною ідентичністю»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Випробування, що постали перед нашим суспільством, переносять загалом актуальну тему виявлення взаємозв'язку психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю у розряд найзлободенніших, оскільки нові соціальні реалії особливо акцентують необхідність забезпечення та підтримання як ідентичності, так і психологічного благополуччя людини. Якщо під час роботи над дисертацією Л. В. Джаббарова зосереджувалась на виявленні особливостей співвідношення феноменів, що досліджуються, їх значенні для науки та практики, то нині ця тема, попри наявність значної кількості досліджень, вже починає звучати у ключових положеннях забезпечення суспільством умов, засобів та ресурсів для функціонування автентичної та психологічно благополучної особистості.

Взагалі ж пошук взаємозв'язку між явищами, а отже і взаємозалежності та взаємовпливу завжди був, є і буде однією із ключових зон наукових розвідок для психолога. І серед таких вкрай актуальних питань якраз і знаходиться – виявлення взаємозв'язку психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю. Яка специфіка цього взаємозв'язку? Розуміння складності, множинності, пластичності та, водночас, певної цілісності і стабільності означених феноменів не завадив Л. В. Джаббаровій зануритися у цю непросту проблематику.

Структура дисертаційної роботи послідовно відбиває хід дослідницького процесу. У першому розділі дисертації проаналізовано

наукові підходи до визначення та дослідження психологічного благополуччя, окреслено його зміст та структуру як інтегративного показника спрямованості особистості на позитивне функціонування. Розглянуто специфіку особистісної ідентичності, соціальної ідентичності, обґрунтовано доцільність їх дослідження задля сприяння усвідомленню та переживанню особистістю своєї належності до соціальних груп, спільнот, а також збереження цілісності власного Я, незважаючи на зміну окремих його компонентів у часі та різних сферах діяльності. Все це дозволило логічно підійти до дослідження взаємозв'язку психологічного благополуччя з ідентичністю особистості. Авторкою здійснено глибокий, системний аналіз здобутків світової та вітчизняної науки з проблематики, що вивчається. Отриманий у такий спосіб матеріал забезпечив належну теоретико-методологічну обґрунтованість вихідних положень дисертаційної роботи. Тому особливо варто відмітити досить розлоге коло праць, які залучено до розгляду Лілією Володимирівною, а також те, що цей розгляд аж ніяк не зводиться до огляду, а містить саме аналіз, причому такий, який створює підґрунтя для наступного синтезу – для теоретичного осмислення взаємозв'язку феноменів та розкриття їх психологічного змісту.

До переваг другого розділу варто віднести обґрунтування теоретичної моделі та організаційно-методичного забезпечення дослідження взаємозв'язку психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю. Дисертанткою виокремлено показники та критерії окремих параметрів феноменів, що вивчаються. Саме аналіз теоретичних першоджерел з проблематики дозволив дібрати адекватний інструментарій задля всебічного їх вивчення. Незаперечну цінність становить модифікація в рамках дисертаційної роботи методики семантичного диференціалу задля вивчення особистісної ідентичності, методики вивчення етнокультурної ідентичності Д. Беррі, методики дослідження складності соціальної ідентичності.

Здобутками третього розділу дисертації «Емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язку психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю», де викладено результати емпіричного дослідження, є залучення вибірки дослідження достатнього обсягу, адекватність і коректність використання методів математичної обробки даних, а також вправне поєднання кількісного та якісного аналізу. Усе це робить емпіричне дослідження в цілому досить об'єктивним, а отримані висновки – переконливими. Прагнення всебічно вивчити взаємозв'язки психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю спонукало Лілію Володимирівну залучити потужний апарат математичної статистики, що дозволило встановити як цілком нові наукові відомості, так і уточнити, доповнити та розширити інформацію про вже відомі факти. Зокрема, відомо, що ідентичність людини є передумовою її психологічного благополуччя. Виявлення ж того, які саме характеристики ідентичності є особливо значущими в становленні психологічного благополуччя людини, вдалося встановити в межах цієї дисертаційної роботи. Виявлення ж специфіки зв'язку феноменів, що вивчаються – безсумнівна новизна дослідження. Варто зауважити евристичність багатьох отриманих даних. Так, встановлено у значного відсотку випробовуваних низький рівень особистісної ідентичності за багатьма параметрами і за інтегральним показником загалом та водночас досить високі значення компонентів психологічного благополуччя, що певним чином інтерпретовано автором та водночас окреслює напрямок подальшого дослідницького пошуку.

Переходячи до загальної оцінки праці Л. В. Джаббарової, слід наголосити на належному теоретико-методологічному обґрунтуванні вихідних положень, логічній послідовності в організації емпіричного дослідження та викладі його результатів, адекватності психодіагностичного інструментарію (як підбраного, так і модифікованого), раціональному поєднанні кількісного та якісного аналізу даних, вправному застосуванні сучасного апарату математичної статистики. Дисертацію відзначає коректний

науковий стиль, аргументованість, достатня наочна представленість результатів, що позитивно впливає на сприйняття матеріалу.

Загалом, доцільно відзначити структурну логічність, коректність, чіткість та логічність викладу змісту дисертаційного дослідження. Усі три розділи є завершеними, з адекватними висновками, логічно взаємопов'язаними частинами результату цілісного дослідження.

Підкреслюючи безумовну наукову цінність проведеного дослідження, дозволю собі висловити певні зауваження.

Позитивно оцінюючи описану структуру психологічного благополуччя, доводиться водночас констатувати, що подекуди бракує чіткості формулювань. Так, з одного боку, дисертантка зазначає, що, наприклад, гносеологічний компонент психологічного благополуччя включає «розуміння сутності психологічного благополуччя» та «знання специфіки майбутньої професії» (с. 69), а з іншого – зазначає, що гносеологічний компонент містить «комплекс знань про сутність і специфічні риси психологічного благополуччя» (с. 67). Відкритим залишається питання – «Чи може бути людина психологічно благополучна без наявності знань про сутність і специфічні риси психологічного благополуччя?».

Загалом імпонує ракурс емпіричного дослідження – саме на прикладі студентської молоді. Водночас йому бракує обґрунтованості, оскільки аргумент, що це відбувається тому, що «у представників студентства яскраво виражені особливості психологічного благополуччя, особистісної та соціальної ідентичності» (с. 64), а також «саме цей період життя характеризується розвитком та саморозвитком в результаті засвоєння нового досвіду» (с. 64) вступає в протиріччя, зокрема, з наявними відомостями щодо вираженості психологічного благополуччя та ідентичності у представників інших періодів життєдіяльності, які, до речі, теж не позбавлені розвитку та саморозвитку.

Підтримуючи доцільність модифікації вимірювальних інструментів дисертанткою, зауважимо, що процедура їх перевірки на надійність та

валідність могла б бути більш прискіпливо проведена та описана. Так, на с.103 дисертації в таблиці наведено результати обчислення альфа-Кронбаха, проведеного тест-ретеста та кореляційного аналізу з Методикою «Хто Я» (М.Кун, Т.Макпартленд в модифікації Т.Румянцевої), перелік показників якої наведено на с.104-105, але Таблиця 2.2 містить результати кореляції лише з якимось одним з цих показників (який іменується «Методика «Хто Я»»), що не дає змоги скласти достеменне уявлення про валідність, яка перевіряється. Методика ж дослідження складності соціальної ідентичності (авторська модифікація) містить всього лиш п'ять питань (Додаток А.3 дисертації). Залучення додаткових вимірювальних інструментів та процедур дало б змогу вдосконалити перевірку психометричних параметрів абсолютно всіх модифікованих інструментів.

Запропоновані рекомендації щодо підвищення рівня психологічного благополуччя студентів складають окрему цінність дисертаційного дослідження і потребують широкого оприлюднення. Водночас в тексті вони наведені лиш оглядово на сторінках 190-191 дисертації, а їх зміст не винесено в додатки.

У тексті дисертації зустрічаються як стилістичні, так і граматичні огріхи та деякі неточності. Наприклад, на с. 108 дисертації зазначено, що вибірку перевірки склало 190 студентів, на цій же сторінці зазначено в Таблиці 2.3 відмічено, що їх було 250 осіб тощо.

Висловлені зауваження аж ніяк не погіршують позитивного враження, що його справляє ця серйозна робота. Дисертація є завершеним, цілісним, самостійним дослідженням, яке виконане на високому теоретичному та експериментальному рівні. Автореферат відображає основні положення, програму дослідження та висновки дисертаційної роботи, публікації автора повністю відображають її основний зміст, а результати було апробовано на багатьох міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. У дисертації отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе наукове завдання, а її висновки й результати

мають безперечну наукову й практичну значущість, а також широкі перспективи подальших наукових розвідок.

Усе викладене вище дає підстави дійти висновку про те, що дисертація «Особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю» за актуальністю та новизною тематики, теоретичною та практичною значущістю, емпірично підтвердженими результатами відповідає спеціальності 19.00.01 загальна психологія, історія психології; вимогам п.11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор – Лілія Володимирівна Джаббарова заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної та
диференціальної психології

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Лілія Джаббарова – М. Й. Казанжи

